

Politietterforskning i overgrepssaker

- **Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin**

18. Mars 2025

Politiinspektør Tore Salvesen

Felles enhet for etterretning og etterforskning

Seksjon for etterforskning av drap, grov vold mot barn og grove seksuallovbrudd

Vest politidistrikt

Agenda

- Hvordan jobber politiet med etterforskning (fra anmeldelse til påtale).
- Hva skjer når en person kommer til politiet og anmelder et seksuelt overgrep. Hva gjør politiet, rent praktisk/konkret i forhold til fornærmede?
- Hvordan bruker politiet sporsikring og skadedokumentasjon fra overgrepsmottakene?
- Hvordan samarbeider politiet med overgrepsmottakene, med utgangspunkt i hvordan vi samarbeider med Overgrepsmottaket i Bergen.

Hvordan jobber politiet med etterforskning (fra anmeldelse til påtale)

Organisasjonskart

Felles enhet for etterretning og etterforskning

- Seksjon for etterforskning av økonomi, miljø og arbeidsmarkeds kriminalitet (SØMA)
- Seksjon for etterforskning av organisert kriminalitet (Org.krim.)
- Seksjon for etterforskning av drap, grov vold mot barn og grove seksuallovbrudd (SEDS)
- Felles straffesaksinntak (FSI)
- Seksjon for kriminalteknikk og digitalt politiarbeid (Krim.tek.)
- Seksjon for etterretning

Hvor etterforsker vi?

Hovedregel: **Politistasjonen** der det straffbare forholdet har skjedd

Unntak: **Spesialavdeling** for spesielt utvalgte alvorlige saks-kategorier, eller saker med stor kompleksitet (som trenger spisskompetanse)

- Drap/drapsforsøk
- Grov vold mot barn
- Grove seksuallovbrudd
 - Nettovergrep/livestreaming
 - Grove voldtekter
 - M.flere

NÅR etterforsker vi ? Strp.l. § 224

“Etterforsking foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er **rimelig grunn** til å undersøke **om** det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige”

“Ved brann og andre ulykker kan det foretas etterforsking om årsaken selv om det ikke er grunn til mistanke om straffbart forhold”

HVORFOR etterforsker vi? Strp.I. § 226

Formålet med etterforskningen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for å;

- a) å avgjøre spørsmål om tiltale
- b) å tjene som forberedelse for rettens behandling av spørsmål om straffeskyld og ev. straffereaksjon
- c) å fullbyrde straff og andre reaksjoner

Er en person mistenkt, skal etterforskningen søke å klarlegge både det som taler mot og det som taler til fordel

HVORFOR etterforsker vi? fortsetter.....

1. **Rekonstruere** hva som har skjedd
 - a) Reaktivt
 - b) Individualpreventivt

2. Samtidig for å **forebygge**
 - a) Proaktivt
 - b) Generalpreventivt

HVORDAN etterforsker vi?

"Søke, samle sikre spor, som sannsynligjør sakens sanne sammenheng, siktede skyld så vel som skyldfrihet"

HVORDAN etterforsker vi? fortsetter

- "Kriminaletterforskning er, eller burde være, en eksakt vitenskap og skal følgelig behandles nøkternt og ikke følesesbetont"

Arthur Conan Doyle (1859-1930)

Skotsk forfatter og medisiner.

Sherlock Holmes` "far"

HVORDAN etterforsker vi? Forts:

- Etterforskning er ikke en mer eller mindre tilfeldig innsamling av fakta, men formålstyrt virksomhet. Den faktainnsamling som etterforskningen består i, skjer med rettslige normer som bakgrunn, ramme og mål. Det er bare rettsrelevante fakta som er av interesse.

RA rundskriv 3/1999

Taktisk/teknisk etterforskning

- Undersøke
- Ransake/beslaglegge
- **Sikre spor**
- Avhøre

Hypoteser

- Politiet skal utføre en objektiv etterforskning og være åpen for alle potensielle hendelsesforløp. Etterforskningen skal søke etter spor og informasjon som både taler mot og til fordel for den eventuelle mistenkte, jamfør [straffeprosessloven § 226 tredje ledd](#).
- Vi må identifisere alle relevante konkurrerende forklaringer (hypoteser) på hva som har skjedd, basert på den informasjonen vi har tilgjengelig på det aktuelle tidspunktet. Hypotesene kan endre seg underveis i en etterforskning ut i fra hvilke opplysninger som innhentes.

Hypoteser fortsetter....

- **Forslag til hypoteser:**

- Hovedhypoteser:

- Det har skjedd en bevisst straffbar handling (beskriv nærmere..)
- Det har skjedd en ubevisst straffbar handling (beskriv nærmere..)
- Det har ikke skjedd straffbare handlinger

For hver hypotese settes det opp en rekke informasjonsbehov (ib´er)

5HN

- **Hva**
- **Hvor**
- **Hvordan**
- **Hvem**
- **Når**
- **Hvorfor**

Hva

1. **Hva** har skjedd? (gjerningsinnhold)

- Straffbar handling, i så fall hvilken?
 - Underrapportering?
 - Manglende rapportering?
 - Manglende/ feilføring av fiskeridagbok
 - Feil maskevidde
 - Andre aktuelle forhold...

Hvor

2. **Hvor** har det skjedd? (gjerningssted)

- Så nøyaktig posisjon som mulig (også dersom det går over flere posisjoner)

Hvordan

3. Hvordan skjedde det?

- Hvordan ble det straffbare forholdet foretatt (modus operandi)
- Spor på stedet?
- Bruk av gjenstander/utstyr

Hvem?

4. Hvem er involvert?

- Hvem mistenkes for det straffbare forholdet?
 - Skipper
 - Fabrikksjef
 - Andre?
- Vitner til det/de straffbare forholdene
- Hvilken relasjon har de involverte?
- Hvem har vært på gjerningsstedet?
- Hvem kan ellers ha kunnskap som er relevant for saken

Når

5. **Når** skjedde det straffbare forholdet?

- Hvilke opplysninger eller spor kan bidra til å fastsette gjerningstidspunktet?

Hvorfor

- **6. Hvorfor** skjedde det?
Motiv og årsaker: belyse skyld/straffeansvar, belyse skjerpene eller formildende omstendigheter.
- Hvorfor begikk gjerningspersonen(e) dette/disse forholdene?
 - Var handlingen spontan eller planlagt?
 - Hva er gjerningspersonens tanker om det/de straffbare forholdene? Hva tenkte/vurderte gjerningspersonen før, under og etter det/de straffbare forholdene?

SPORSIKRING

Hvordan bruker politiet sporsikring og skadedokumentasjon fra overgrepsmottakene?

Sporsikring –Hvorfor er det viktig?

- Voldtekt er blant de høyest prioriterte områdene i politiet
- Ofte få objektive holdepunkter i straffesakene
- Initialfasen har avgjørende betydning for utfallet av straffesaker
- En oppfatning i politiet at initialfasen i voldtektssaker blir godt ivaretatt. Stemmer det?

Betydning for tiltale -spørsøk

- I saker der det ble gjennomført spørsøk på åsted og gjerningsperson (222 saker), ble det tatt ut tiltale i 25 % av sakene.
- I saker der det hverken ble gjennomført spørsøk på åsted eller gjerningsperson (70 saker), ble det reist tiltale i 4 % av sakene.

Undersøkelsen

- Fornærmede er et åsted
- Unngå oversmitting av spor
- Undersøkelsen av fornærmede

Undersøkelsen av fornærmede skal i utgangspunktet gjennomføres ved nærmeste overgrepsmottak. Hvis dette ikke lar seg gjøre, kan lokalt sykehus, legevakt eller lege benyttes. Se lokal plan

Utdrag fra politiets tiltakskort i voldtektssaker

VOLDTEKT/FORSØK VOLDTEKT

- INITIALFASEN

1. Fornærmede

- Sikre umiddelbar forklaring (MP3/video).
- Anmelder- og vitneansvar, strpl.§122 og evt. §123. Rett til bistandsadvokat.
- Under 18 år: Varsle verge.
- Fri forklaring. (Foranledning, **tid** og **sted**, **hvem** er mistenkt, **hva** har skjedd (vold/truende atferd), beskrivelse av fysisk/psykisk skade, aktuelle vitner).
- Dokumenter tilstand: Rus, skader og sinnstilstand.
- Sikre flyktige spor, f.eks. avstryk fra negler, munn og hals ved fare for opphold.
- Ikke inntak av mat, drikke, snus og røyk, eller toalettbesøk, før undersøkelse.
- Umiddelbar undersøkelse ved overgrepsmottak.
Vær oppmerksom på fare for oversmitting under transport.
Følg sporsikringspakken og husk foto.
- Vurder beslag av klær (sikre ett og ett plagg i hver sin papirpose), mobiltelefon/gjenstander.
- DNA-referanseprøve
- Innhente samtykkeerklæringer for fritak lege/rus, telefoni, evt. fra verge.
- Gi informasjon om voldsalarm, besøksforbud og krisesenter/kriseteam.

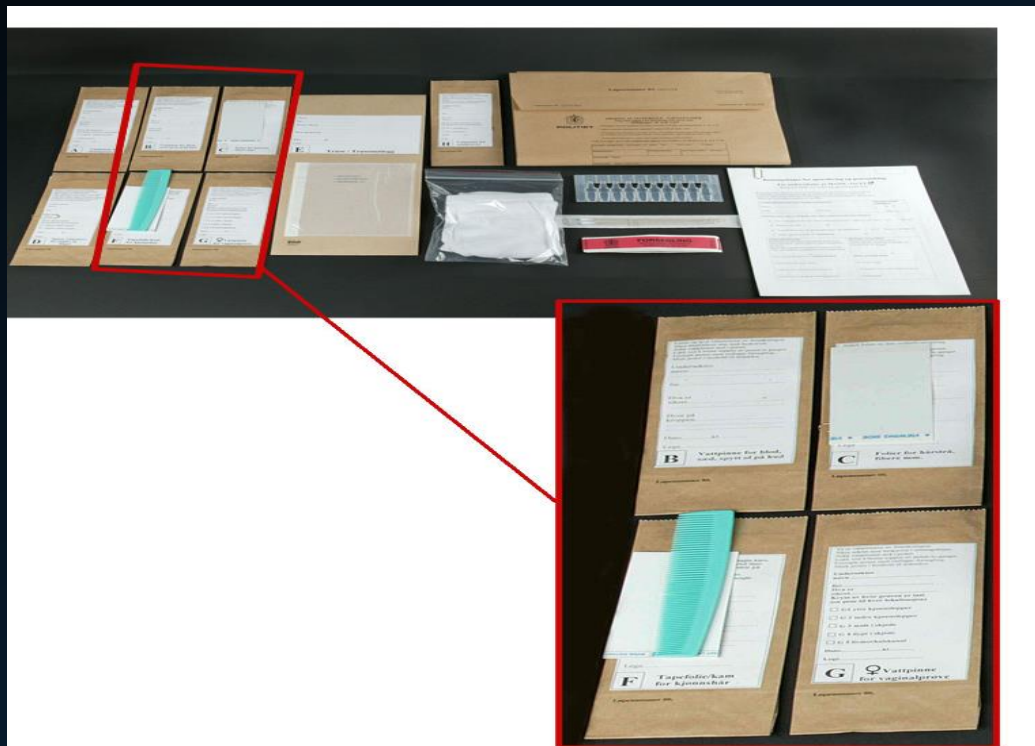
VOLDTEKT/FORSØK VOLDTEKT

- INITIALFASEN

3. Mistenkte

- Avklar bruk av tvangsmidler (pågrepelse, ransaking, kroppslig undersøkelse).
- Gjør rettigheter kjent – ingen forklaringsplikt, forsvarer.
- Mistenktes umiddelbare frie forklaring (MP3/video).
- Dokumenter tilstand: Rus, skader og sinnstilstand. **Husk foto.**
- Beslag av klær, mobiltelefon, gjenstander mv.
- Tiltak for bevaring av biologiske spor (f.eks. pose på hender, avstryk rundt munn mv.).
- Ikke inntak av mat, drikke, snus og røyk, eller toalettbesøk, før kroppslig undersøkelse.
- Umiddelbar fremstilling for lege fortrinnsvis med kriminaltekniker tilstede, alt. patruljen. Vær oppmerksom på fare for oversmitting ved transport.
Følg sporsikringspakken og husk foto.
- Signalering og DNA-referanseprøve.

Bevissikring

Prøvetakingssett

- For hver person som skal undersøkes, brukes et eget prøvetakingssett.
- Settet kan benyttes til kroppslig undersøkelse av både fornærmede og siktede.
- For rusmiddelprøver finnes det et eget prøvetakingssett.

Avhøret

Avhør - historikk

- Liten spesialisert utdanning
- Tilståelsesfokus
- Uheldig avhørsmiljø
- Lukkede og ledende spørsmål
- Manglende empati og avbrytelser
- Monopolisering av tema og tid
- Subjektiv vurdering og konklusjoner

KREATIV-modellen

K.R.E.A.T.I.V

KOMMUNIKASJON

RETTSSIKKERHET

ETIKK OG EMPATI

AKTIV BEVISSTGJØRING

TILLIT GJENNOM ÅPENHET

INFORMASJON

VITENSKAPELIG FORANKRING

Subjektive og objektive vilkår for straff

- Det må finnes et straffebud som rammer den handling som er begått
- Det må ikke foreligge grunner som gjør den ellers straffbare handlingen straffefri (nødverge, nødrett, selvtekt, samtykke)
- Gjerningspersonen må være tilregnelig
- Gjerningspersonen må ha utvist subjektiv skyld (uaktsom, forsett, overlegg)

"Lise" utsatt for voldtekt av flere personer....

- "Lise" ringte politiets nødtelefon og forklarte at hun hadde blitt utsatt for en voldtekt. Hun forklarte at hun hadde vært veldig beruset og husket lite. Hun husket at hun hadde blitt holdt og at det var to personer som utførte seksuelle handlinger med henne. En eller begge hadde penetrert henne med penis bakfra og en hadde tatt penisen i munnen hennes.
- Klærne til fornærmede var fulle av gjørme. Moren til venninnen hun overnattet hos hadde derfor vasket klærne. Klærne er fotografert og bildene er lagt i mediebanken. Skoene til fornærmede var også vasket i maskin. Det er tatt bilder av skoene.
- Fornærmede hadde ikke dusjet. Trusen hun hadde på seg var ikke vasket og er tatt i beslag.
- Fornærmede ble kjørt til Overgrepsmottaket.

Relevante spor

- ***Vedrørende pasient navngitt på vedlagt fritaksskjema ber politiet om følgende i forbindelse med pågående etterforskning i straffesak:***
 - – ***Journaler, skisser i forbindelse med samtaler og undersøkelse av pasienten***
 - – ***Bilder tatt av pasienten***
 - – ***Sporprøver tatt av pasient***
 - – ***Klær eller annet som er levert inn av pasienten***
 - – ***Svar på rusmiddelprøver***
 - – ***Svar på smitteprøver***
- /Om det er annen relevant informasjon ber vi om at dette informeres om.***

- 04.03.24 mottok politiet:
 - Rettsmedisinsk protokoll
 - Sporsikring oversikt
 - Svar på smitteprøver
 - Skisse av område med smerte ifm vasking
 - Svar på toksologiprøver (rus)
- Sikrede sporprøver ble sendt av politiet til Oslo universitetssykehus for analyse
- Finnes det sporbart materiale sendes dette til Kripas for søk i sentralt register
- De siktede hevdet i retten at samleiene var frivillige (Hvilken bevisverdi har da evt. resultat av sikrede prøver??)
- Retten finn det bevist utover ein kvar rimeleg og fornuftig tvil at den fornærma, då ho vart utsett for dei seksuelle handlingane frå dei tiltalte, var ute av stand til å motsette seg handlingane. (Basert på rettstoksikologisk sakkyndig)
- Retten dømmer 3 personer til rundt 6 års fengsel og økonomisk oppreisning.

Politietterforskning starter altså;

1. Ved utrykning til åsted der overgrep nettopp har skjedd
 - Politiet kjører fornærmede til undersøkelse ved Overgrepsmottaket
 - Politiets kriminalteknikere foretar åstedsundersøkelse
 - Politiets krimiakteknikere "overtar" fornærmede fra Overgrepsmottaket og fortsetter sporsikring på Politihuset (dersom besluttet av påtale)
 - Politiet avhører fornærmede så tidlig som mulig (gjerne summarisk allerede på åstedet)
2. Fornærmede møter selv hos politiet og etteranmelder
 - Politiet opptar forklaring (lyd/bilde)
 - Politiet vurderer undersøkelse og sporsikring (avhenger av gjerningstidspunkt)

Hvordan brukes dokumentasjonen i retten?

Strpl. § 226 **Formålet** med etterforskningen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for å;

- a) å avgjøre spørsmål om **tiltale**
- b) å tjene som **forberedelse for rettens behandling** av spørsmål om straffeskyld og ev. straffereaksjon
- c) å fullbyrde straff og andre reaksjoner

Hva avgjør om det tas ut tiltale:

- Holder de tekniske undersøkelsene (f.eks. prøver tatt av fornærmede på Voldtekstmottaket) som bevis i en evt. rettssak?
- Understøtter de taktiske undersøkelsene de tekniske undersøkelsene i saken?

Hvordan fremlegges de tekniske undersøkelsene i en rettssak?

- Rapporter fra undersøkelsene er lagt inn i straffesaken, tilgjengelig for politiet, fornærmede, bistandsadvokat, siktede og forsvarer
- Retten har ikke tilgang til saksdokumentene (bevisumiddelbarhetsprinsippet)
- Vanligvis holder det at aktor fremlegger rapportene, men noen ganger må den som har foretatt undersøkelsen møte som vitne i retten.

Samarbeidet mellom Overgrepsmottaket i Bergen og Vest politidistrikt

• Halvårlige samarbeidsmøter

- Bidrar sterkt til bedre samarbeid, faste deltakere som kjenner hverandre og vet hvem å kontakte når man trenger det.
 - Deltakere fra politiet: avsnittsleder + teamleder fra Voldtektsavsnittet, påtale fra V/S og FSI, vaktleder FSI, kriminalteknisk avsnitt,
 - Andre deltakere: overleger, sykepleier, leder av Livskrisehjelpen.
- Nyttig med kontaktperson på kriminalteknisk avsnitt. Han har **veiledet** ved innkjøp av kamerautstyr, **holdt opplæring** på fotografering og supplerer med bl.a. sporsikringsutstyr ved behov.

• I konkret sak

- Politiet har mottatt anmeldelse og fornærmede har fritatt Overgrepsmottaket fra taushetsplikten
- Politiet kontakter Overgrepsmottaket vi Altinn og anmoder om å få utlevert sikret materiale
- Politiet henter sikret materiale fysisk på Overgrepsmottaket
- Politiet videresender sikret materiale til analyse

• Noe av det samarbeidsgruppen har fått til sammen:

- **Samarbeidsrutine.** Fått tydeliggjort arbeidsoppgaver for hva politipatrulje skal gjøre og hva helsepersonell skal gjøre ved ankomst til legevakten.
- **Tydeligere mandat** fra politijurist å bruke når det bes om kroppslig undersøkelse (meldt inn som behov fra legevakten, ettersom det ikke alltid er personell på jobb som til daglig jobber på Overgrepsmottaket)
- Fått laget **tiltakskort** for politipatruljer, hvor **innspill fra Overgrepsmottaket** er ivaretatt.
- Fått til mulighet for å **sende anmodninger** til Overgrepsmottaket elektronisk **ved bruk av Altinn**. (Tidligere måtte dette leveres fysisk).